

15

SANTIAGO DEXEUS I FONT: Història d'una inquietud

JOSEP M. BOGUÑÀ I PONSA *

El nom de DEXEUS està unit a la glòria de la Casa Provincial de Maternitat de Barcelona. A aquesta institució li va dedicar la major part de la seva vida, va ser la seva llar científica. La seva preocupació constant fou aprendre, atendre, investigar i divulgar els nous coneixements; la seva especial sensibilitat cap a la dona i sobretot cap als dolors del part van provocar els seus esforços i estudis per a l'analgèsia al part.

La seva amabilitat i predisposició van unides al seu saber mèdic. Va ser admirat i volgut pels seus deixebles, que van veure en ell al seu mestre, al cavaller recte i cristià, a l'home honorat i al metge extraordinari. La seva paraula portava el seu profund saber i la seva gran espiritualitat.¹

Sempre va ser capaç d'impregnar amb la seva inquietud científica als seus deixebles, a la Maternitat i a la seva clínica particular. Va ser aquesta inquietud el que li va permetre de convertir un centre no universitari, la Maternitat, en una Càtedra més, on molts dels millors obstetres espanyols i gran part dels hispanoamericans es van formar.

En SANTIAGO DEXEUS va néixer el cinc de maig del 1897 a Barcelona, en una casa de la Plaça d'Urquinaona. Els seus pares eren En JOSEP DEXEUS i Na VICTÒRIA FONT. Ell era el menor de quatre germans. El seu pare era metge de la Beneficència Municipal de Barcelona, el va educar en un ambient adequat per valorar i respectar el treball dels altres (fig. 44).

Va rebre els seus primers ensenyaments a l'Escola Francesa. En els períodes de vacances, a Sant Feliu de Codines, va conèixer qui seria el seu mestre i amic, el Dr. JOSEP ROIG I RAVENTÓS. La carrera la va estudiar a la Facultat de Medicina de Barcelona. Gràcies a la «Llei Ugarte», que permetia examinar-se a setembre d'un nou curs si al juny s'havia aprovat l'anterior, va realitzar set cursos acadèmics en cinc anys. El 1917, a l'edat de vint anys, va acabar els seus estudis amb premi extraordinari de llicenciatura. Entre els seus professors destaquem al Dr. VALENTÍ CARULLA, Rector en aquella època; PI I SUNYER, Catedràtic de Fisiologia; VALLEJO SIMÓN, Catedràtic de Patologia i BONAFONTE, Catedràtic de Ginecologia.

* De la Tesi Doctoral: *El floriment de l'Obstetrícia i la Ginecologia a Catalunya* (1987).

FIG. 44. SANTIAGO DEXEUS I FONT.

Era amic íntim del Dr. LLUÍS TRIAS DE BES I GIRÓ, i es va casar el 1921 amb una germana seva, Na Montserrat. D'aquest matrimoni van néixer sis fills: Montserrat, Josep M., Joan de Déu, M. Rosa, M. Eulàlia i Santiago. De tots ells, dos són ginecòlegs.

El 17 de maig de 1973 va morir a Sils, en companyia de la seva família, després de tota una vida dedicada a l'especialitat.²

DEXEUS, EL DEIXEBLE

El Dr. JOSEP ROIG I RAVENTÓS (1883-1966) va ser el seu mestre i amic, va guiar les seves primeres passes en l'especialitat (fig. 45). El Dr. ROIG, que tenia una gran formació, va ampliar els seus estudis a París i a Berlín. L'any 1921 va ingressar a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona amb el discurs: *Barcelona ciudad cardiorrenal*. Va participar als Congressos de Metges de Llengua Catalana, i va ser un gran defensor del nostre idioma. «La llengua catalana, per als metges catalans, és l'instrument més apte per a l'expressió, concisió i claredat». També va cultivar l'aspecte humanístic, va escriure nombrosos contes i novel·les. Va ser guanyador dels Jocs Florals de Barcelona el 1917 i el 1918.³

Tota aquesta formació àmplia de ROIG I RAVENTÓS va causar gran admiració en el jove DEXEUS, i va influir notablement en la seva decisió de dedicar-se a la Toco-ginecologia. Li va proposar d'ingressar com a metge de Guàrdia a la Casa de Maternitat. Va prendre possessió d'aquest càrrec el dia 1 de gener de 1918. Va estar sis mesos a la secció d'infants i sis més a la d'Obstetrícia, després va seguir un internat de dos anys.

La Maternitat estava instal·lada en una veritable casa de pagès, el «Mas Caballé», amb alguns pavellons al seu voltant per allotjar les gestants, li deien «La Torre». El metge numerari era BOI GUILERA i els metges assistents eren ROIG I

FIG. 45. SANTIAGO DEXEUS I FONT en un acte d'homenatge al seu mestre ROIG I REVANTÓS.

RAVENTÓS i ROIG I MUNTANER. Com a company d'internat va tenir al Dr. SALVADOR GODAY que després seria Director del Servei de Pediatria i Diputat Provincial de Sanitat.

ROIG I RAVENTÓS l'ensenyava i el controlava personalment en els seus progressos. Als sis mesos ja havia fet el seu primer fòrceps i als nou mesos la seva primera versió interna. No tan sols va rebre un aprenentatge tècnic sinó també humà. Això va fer néixer en DEXEUS el seu interès per l'ensenyament.⁴

ACTIVITAT PROFESSIONAL

Una vegada va haver finalitzat la seva especialització a la Casa de Maternitat va seguir tenint el recolzament i el consell del seu mestre. En aquella època, quan s'acabava l'especialitat, era el metge qui havia de buscar la seva pròpia clientela. ROIG I RAVENTÓS, amb el gir quirúrgic que va fer la seva especialitat, va renunciar-hi i es va dedicar a la Pediatria. Va recomanar a les seves pacients que anessin amb el Dr. DEXEUS. «Aneu a ell és un metge jove, però n'està molt assabentat. Ho farà millor que jo».

DEXEUS va començar assistint parts particulars a domicili. Anava carregat amb el seu maletí, que contenia els seus instruments de treball i que cada vegada pesava més. Un comentari seu resulta molt explicatiu. «Aleshores per a l'Obstetrícia s'havia de tenir temperament de caçador, al qual no li importa matinejar i caminar per mals camins».

No es va tancar en aquella activitat particular, sinó que va voler ampliar els seus coneixements, va aprendre cirurgia general. Ajudava al Dr. SEGUÍ POU en les seves intervencions. Va adquirir els fonaments quirúrgics necessaris per aplicar-los a la seva especialitat.

El 1921 es va presentar a les oposicions per ocupar la vacant que ROIG I RAVENTÓS havia deixat a la Maternitat. El seu adversari va ser, ni més ni menys, que en VÍCTOR CONILL MONTOBIO, que va resultar-ne guanyador. Aquest fet va motivar la protesta de BOI GUILERA, que considerava que la plaça havia de ser per a un obstetra i a més format allí. CONILL era eminentment ginecòleg i així ho va confessar al tribunal examinador. Però el tema de l'examen *La configuració de la pèlvis i els seus diàmetres*, el dominava a la perfecció. Ho havia estudiat a Alemanya, per mitjà de l'obra de DÖDERLEIN i feia poc temps que havia fet la seva tesi doctoral sobre el mateix tema.⁵

No obstant aquest contratemps, DEXEUS no es va desanimar, va seguir endavant amb el mateix esperit, de cercar, d'aprendre, de millorar i de consolidar els seus coneixements. L'única manera d'aconseguir els seus objectius era estant en un servei hospitalari. Per dur a terme els seus desitjos l'única possibilitat que va tenir va ser la de treballar a l'Institut de la Dona que treballa. Era una obra benèfica social de la «Caixa», que després de la guerra civil va passar a dir-se Institut de Santa Madrona.

Durant aquest temps no va estar aturat, es va promocionar, va fer treballs i publicacions. El 1922 va fer una conferència a «L'Escola d'Infermeres de la Germandat de Santa Madrona». Es va titular *La protecció mèdico-social de la maternitat*. Demanava un repòs obligatori abans del part, emparat per la llei, igual que passava a altres països.

El 1924 va aconseguir el grau de Doctor en Medicina i Cirurgia per la Facultat de Barcelona. Aquell mateix any va ingressar al Cos Mèdic Municipal. Va guanyar la plaça per oposició de Metge Supernumerari de la Secció de Toco-ginecologia de la Casa Municipal de Maternologia de Barcelona. Era un centre creat per l'Ajuntament el 1913 i situat a la Gran Via de les Corts Catalanes.

El 1925 va ingressar com Acadèmic Corresponent a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. En aquell mateix any va fer una conferència a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, sobre un tema que l'apassionava i hi va dedicar molts esforços, l'analgèsia en el part. Es va titular: *El part sense dolor amb els compostos ureïcs*.

El 1927 va guanyar per oposició la plaça de Professor Auxiliar d'Obstetrícia i Ginecologia de la Facultat de Medicina de Saragossa.

Durant aquest període en què s'ocupava de parts a domicili, atesa la seva possible problemàtica, va pensar que el personal sanitari que ajudava el metge havia d'estar qualificat. Mogut per la seva inquietud d'ensenyar i de divulgar va crear un «Servei d'Infermeres Maternals». La seva finalitat era donar major suport al tocòleg que assistia el part. Estava instal·lat al carrer de Provença.²

Aquesta predisposició que tenia el Dr. DEXEUS per aprendre, investigar, ensenyar i comunicar els seus progressos va quedar reflectida en un article que va escriure el 1934. Es va titular: *Política Nacionalista en Medicina*. En ell hi va fer una sèrie de consideracions sobre l'ensenyament i l'actitud científica d'aquell període. Va indicar que a les Facultats hi havia molt poc esperit científic i d'escolaritat. Va criticar l'actitud de rebuig de molts professionals sobre el progrés mèdic espanyol, a diferència de les Universitats estrangeres que valoraven la seva obra per sobre de tot.

Davant d'aquestes diferències va buscar una sèrie de solucions. Afavorir un desig col·lectiu per crear una cultura nacional mèdica, mitjançant la continuació

de les relacions dels antics alumnes amb la Universitat. Eradicar el nostre esperit de crítica i crear un ambient de companyonia, estímul i suport per posseir una literatura mèdica pròpia.⁶

Aquests punts de vista confirmen el pensament d'un mestre i l'avalen com a home destinat a dur a terme grans projectes.

Va realitzar una sèrie de campanyes per modificar l'assistència als parts. En primer lloc va insistir als obstetres i a les pacients perquè no s'assistissin parts a domicili. El lloc més indicat era la clínica, per prevenir les possibles complicacions. Seguint aquesta norma va voler tenir la seva pròpia clínica, com d'altres mestres que ja hem esmentat. Va comprar uns terrenys a l'avinguda de Pearson i l'arquitecte GODAY li va fer els plànols, però la situació política dels anys 1929, 1930 i 1931 no van permetre que aquest projecte es realitzés. Davant d'aquesta adversitat va llogar una torre a l'avinguda del Tibidabo, on va fundar la seva clínica. Aquesta va rebre el nom de «Clínica Mater» i es va inaugurar el 1935. Amb ell hi van col·laborar els Drs. TORRUELLA i SALARICH. El Dr. TERÁN va ser el seu primer metge intern, després va ser nomenat cònsul de Costa Rica, i va jugar un paper molt important en la vida del Dr. DEXEUS.

Durant la guerra aquesta clínica va deixar de funcionar. El 1939 va haver de reformar-la, la qual cosa el va obligar a vendre els terrenys de l'avinguda Pearson. Amb el temps, i gràcies a la seva fama i a l'augment de les seves pacients la clínica es va fer petita. El 1972 es va traslladar al passeig de la Bonanova. Va fundar l'Institut Dexeus, que avui dia segueix funcionant.

Va fer una altra campanya per tal que fos el tocòleg qui assistís el part. El 1933 va publicar, a «Archivos de Medicina», *De la necesidad de modificar las normas actuales de colaboración obstétrica*. Aquesta campanya va provocar les queixes del «Col·legi Oficial de Llevadores».⁵

El 1934 va guanyar per concurs oposició la plaça de Metge Numerari de la Maternitat Provincial de Barcelona. Els seus contrincants van ser els Drs. J. MUÑOZ ARBAT i F. CARRERAS i VERDAGUER. El tribunal examinador estava format pels Drs. CORACHÁN, PEDRO PONS i GUILERA. A conseqüència d'aquesta activitat que l'ocupava la major part del temps, va deixar paulatinament el seu treball a la Clínica Santa Madrona. Atesa la seva tasca professional i científica, el 1942 va ser nomenat, amb caràcter interí, Cap del Servei de Ginecologia de la Maternitat.

El 1946 va guanyar per concurs la plaça de Metge Numerari de la Casa Municipal de Maternologia de Barcelona. L'any següent, el 1947, va haver de sol·licitar l'excedència d'aquesta plaça, ja que va ser nomenat Director accidental de la Maternitat Provincial després de la mort de BOI GUILERA. El nomenament oficial es va produir el 1949.

Un cop ocupat el càrrec, es va dedicar a lluitar per una reforma amb les seves millors armes, la inquietud i la preocupació. Els resultats no es van fer esperar.

L'assistència a les pacients es va humanitzar i es va poder realitzar en millors condicions. Primerament va separar amb cortines o murs les diferents sales de parts. Les gestants i les puèrperes es van instal·lar a departaments diferents. El 1960 es van inaugurar vuit sales de parts individuals i un quiròfan.

El servei de Maternitat comptava amb dos departaments, el Pavelló Rosa, per a mares solteres i el Pavelló Blau, per a les casades. La patologia ginecològi-

FIG. 46. SANTIAGO DEXEUS I FONT amb alguns dels seus col·laboradors a la Maternitat Provincial de Barcelona: FUSTER, CARCELLER, GUILERA, VARELA, FERNÁNDEZ, SAS DE LA ENCINA, QUERALT, etc.

ca era estranya i el reglament de la casa no la contemplava. No obstant això, va crear un bon servei de Ginecologia, encarregant al Dr. RAFEL FUSTER l'estudi de l'esterilitat.

Va ampliar els serveis auxiliars de les diferents especialitats relacionades amb la toco-ginecologia. Va aconseguir un laboratori d'anàlisis histopatològiques, banc de sang, servei de cirurgia vascular, servei d'anestesiologia, secció de metabolisme basal i una unitat de colposcòpia.

Sempre va procurar de dotar el seu Servei de les darreres innovacions en el camp de l'especialitat. El 1956 va introduir el mètode psicoprofilàtic per a la preparació del part. El 1961 va crear el Centre de lluita contra el càncer, conegut per les sigles C.L.C. Va poder comptar amb les unitats de colposcòpia, citologia i histopatologia, que van ser dirigides pel seu fill Santiago.⁷

Va restaurar l'arxiu i va crear una biblioteca per facilitar la realització dels treballs científics.

En assumir la direcció va voler separar les seccions de Maternitat i Infantesa, però van haver de passar nou anys, fins el 1958, perquè la Diputació acceptés aquest projecte. El Director de l'Institut Provincial de Puericultura va ser el Dr. MARTÍ CARBONELL I JUANICÓ. Els Drs. ÀNGEL BALLABRIGA i JUAN PÉREZ DE PULGAR van ser els directors del centre de prematurs. Els Caps Clínics de Maternitat van ser els Drs. C. CARCELLER, R. FUSTER i L. GUILERA (fig. 46).

L'ensenyament de l'especialitat mai no va estar abandonat en aquest centre, i va ser un dels objectius més ben aconseguits del seu Director. A partir de 1949 va organitzar cada any uns cursos de sis mesos de Toco-ginecologia per a metges postgraduats. Els millors ocupaven places d'interns de guàrdia. Residien a la pròpia Maternitat, ell es va encarregar de fer la seva estada el més agradable possible. Els va aconseguir, fins i tot, un camp de jocs, el 1950, perquè poguessin realitzar exercicis físics en les seves estones lliures.

Des del 1950 organitzava cursos d'ampliació d'estudis per a llevadores di-

plomades. Considerava que havien de tenir, a més d'uns bons coneixements mèdics, una cultura general àmplia. El 1958 va aconseguir de la Direcció General d'Ensenyament Universitari l'autorització per crear una Escola Oficial de Llevadores adherida a la Facultat de Medicina. Aquesta escola es va inaugurar el 1959.

Va crear una gran escola que va rebre d'ell no tan sols ensenyaments científics, sinó també humans. Va inculcar als seus deixebles la capacitat d'anàlisi sincera de les pròpies falles, per corregir-les i que d'altres aprenguessin dels seus errors. No admetia la improvisació ni aquells errors que podien ser evitats. La manera de ser li va valer moltes amistats per part dels seus alumnes.⁸

LA SEVA OBRA

Els seus treballs publicats, les ponències i comunicacions a Congressos constitueixen una obra molt extensa. L'anàlisi detallada de cada un d'ells sobrepassaria els límits de aquest capítol. No obstant, n'esmentarem els aspectes més destacats.

El seu primer article, en aquells moments en els quals havia acabat l'especialitat i es trobava cercant un servei hospitalari per desenvolupar les seves ànsies de saber, va aparèixer el 1922. Es va titular *Consideraciones sobre tres casos de cesàrea por estrechez pélvica*. Es va publicar als «Anales de la Academia de Ciencias Médicas» de Barcelona. Llavors això representava una innovació ja que les estenosis pèlviques se solucionaven per sinfisiotomia i pubiotomia.²

Per a ell el tema més apassionant va ser el del dolor en el part, va realitzar una sèrie de treballs i ponències per explicar les seves experiències ja que va ser un dels primers en ocupar-se de l'analgèsia. El 1926, *A propósito de la anestesia con el somnífero*, a la Revista Española de Obstetricia y Ginecología. El 1949, *Reservas acerca de la analgesia obstétrica con el dolantin*, a «Clínica y Laboratorio». El 1950, al III Congrés Hispano-Lusità d'Obstetrícia i Ginecologia, en el qual va ocupar una de les vice-presidències, va presentar la ponència sobre *Analgesia y anestesia en el parto*.

La tocúrgia va ser un altre dels temes que Dexeus dominava. Realitzava les maniobres amb gran elegància i habilitat. Va escriure una sèrie de treballs al respecte.

- 1929 *Comentarios de la sinfisiotomia de Zárate* a la Revista Médica de Barcelona.
- 1933 *Estudio de una serie de 722 fórceps*, a Archivos de Medicina, Cirugía y Especialidades.
- 1943 *El forceps de Kjelland. Crítica y resultados personales a Tokoginecología Práctica*.
- 1957 Conferència a la Casa de Maternitat de Madrid titulada *La cesàrea en la Maternidad de Barcelona en los últimos diez años*.
- 1959 Conferència a València, titulada *Morbilidad y mortalidad fetal en intervenciones obstétricas*.
- 1954 *De la sinfisiotomía complementaria de recurso o de emergencia en el curso de la extracción fetal por las vías naturales i Presentación de una serie de 725 versiones*, a la «Revista Española de Obstetricia y Ginecología».
- 1956 *Indicaciones actuales del fórceps*, a Tokoginecología Práctica.

- 1957 *22 años de cesárea. Experiencia y reflexiones*, a Acta Ginecológica Obstétrica Hispano-Lusitana.
- 1961 Comunicació al Congrés Internacional de Viena, *Vacuum extractor*, 1.246 casos.
- 1964 *El vacuum extractor como etapa previa al fórceps* a Progresos de Obstetricia y Ginecología.²

Atès que estava convençut de la necessitat de divulgar i propagar les idees, avenços i descobriments del nostre país, va formar part dels consells de redacció de la majoria de revistes espanyoles. «La Revista Española de Obstetricia y Ginecología», «Medicina Clínica», «Tokoginecología Práctica», etc. Aquesta actitud el va portar a fundar la seva pròpia revista. El 1958 va sortir «Progresos de Obstetricia y Ginecología». Ell va ser-ne el primer director i els seus companys metges de la Maternitat els primers redactors.

Ja hem comentat que la il·lusió més gran del mestre és escriure un tractat de la seva especialitat. DEXEUS també va deixar constància de la seva obra i de la seva experiència als dos tractats que va escriure. El 1949 va sortir publicat el seu *Tratado de Obstetricia* que constava de dos volums. Va dir que l'havia escrit en les seves estones lliures dels caps de setmana a Tossa de Mar. El va dedicar al seu mestre i amic ROIG I RAVENTÓS.

Mai no va tenir la pretensió de ser un tractat complet doncs, atesa la gran extensió dels coneixements que tenia hagués hagut de fer una obra gegant. La finalitat primordial havia de ser didàctica i que es pogués utilitzar com a llibre de text. En aquesta obra va comentar: «Quan el sofriment exagerat de la dona, va acompanyat d'una llarga duració, és evident que l'ús d'analgèsics representa un positiu benefici tant per a la futura mare com per al fetus».⁹

La seva experiència en el camp de la Ginecologia, juntament amb la dels seus col·laboradors la va reflectir al seu *Tratado de Ginecología* que va ser publicat el 1970.¹⁰

HONORS

Al llarg de la seva vida professional va ser President i Membre Honorari de moltes societats i associacions. Però el que li va proporcionar un record entranyable va ser el pertànyer a la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona. Va entrar-hi com Acadèmic Corresponent el 1925, sota la Presidència del Dr. MANUEL RIBAS I PERDIGÓ.

El 1956 va ser nomenat Acadèmic Numerari, ocupant el silló que havia quedat vacant per la mort de PERE NUBIOLA. La cerimònia d'ingrés es va fer l'any 1958, sota la Presidència del Dr. PEDRO PONS. Va ser apadrinat pel seu mestre, el Dr. J. ROIG I RAVENTÓS. El seu discurs d'entrada es va titular *Profilaxis fetal*. La resposta a aquest discurs la va fer el mateix ROIG I RAVENTÓS, que va comentar la vida i l'obra del Dr. DEXEUS.

Aquest seient el va ocupar fins el 1973 any en què hi va renunciar. En prova de la seva gran responsabilitat va comunicar al Secretari de la Reial Acadèmia, el Dr. BELARMINO RODRÍGUEZ ARIAS, la seva renúncia ja que a conseqüència de la seva malaltia no podia assistir a les reunions.^{11, 12}

El 1942 va ser nomenat President de l'Associació de Ginecologia de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Barcelona.

FIG. 47. Acta inaugural del VIII Congreso Luso-Español de Obstetricia y Ginecología (Sant Feliu de Guíxols, 1964). Fa ús de la paraula El Dr. JUBANY, bisbe de Girona. Entre altres s'identifiquen: SANTIAGO DEXEUS, EMILI GIL-VERNET, CONILL I SERRA, i BOTELLA I LUQUE de Madrid.

FIG. 48. Assistents al VIII Congreso Luso-Español. Al mig es distingeixen SANTIAGO DEXEUS i ROBERTO CALDEYRO-BARCIA, la personalitat forana més destacada del Congrés.

FIG. 49. Un grup d'organitzadors del Congrés de Sant Feliu: MUÑOZ-ARBAT, POUS PUIGMACIÀ i COMAS FUNALLET.

El 1953 va ser delegat oficial de la Societat Ginecològica Espanyola al I Congrés Internacional sobre Fertilitat i Esterilitat, celebrat a Nova York.

El 1955 va ser el representant oficial de la Societat Ginecològica Espanyola als Congressos Llatinoamericans de Veneçuela, Mèxic i Cuba. Dexeus va deixar una profunda petja en aquelles terres, ja que nombrosos obstetres hispanoamericans s'han format a la seva escola. Aquell mateix any va ser nomenat membre de la Federació Internacional d'Obstetrícia i Ginecologia, i Vice-president de la Societat ginecològica espanyola.

El 1961, a causa de ser el metge numerari més antic de la Beneficència Provincial, la Diputació el va nomenar Degà amb caràcter interí. La plaça havia

FIG. 50. SANTIAGO DEXEUS i FONT parlant amb alguns dels seus col·laboradors al Congrés de Sant Feliu: JOAQUIM NUBIOLA, GARRIGA ROCA, POUS PUIGMACIÀ, etc.

FIG. 51. SANTIAGO DEXEUS I FONT amb el Cos Facultatiu de la Maternitat Provincial (I Convenció d'Ex-Residents, 1966). Entre d'altres: CARCELLER, FUSTER, GUILERA, ROS, FORTÓ, DEXEUS, TRIAS DE BES, FONT, SAS DE LA ENCINA, MIQUEL, RODRÍGUEZ, ROIG, XANDRI, J. M. SEGUR, C. BENACH SANMARTÍ, CARRERA, OLIVERAS, etc.

quedat vacant per la defunció del Dr. SALVADOR GODAY. Aquell mateix any es va nomenar Degà de la Beneficència Provincial al Dr. JOAQUIM SALARICH TORRENTS.

El 1962 va ser nomenat President de l'Associació Ginecològica Espanyola. Durant el seu mandat va organitzar el 1964 a Sant Feliu de Guíxols, unencontre en què va tenir lloc el VIII Congrés Luso-Español; VI Reunió de Ginecòlegs espanyols; la IX Reunió de la Societat Espanyola per a l'Estudi d'Esterilitat i la III Reunió de la Societat Espanyola de Citologia² (figs. 47-50).

El 1966 va presidir la I Convenció de Metges ex-Residents de la Maternitat Provincial (fig. 51).

DEXEUS HOME

Al llarg de la seva vida, totes les seves actituds i els seus actes estaven determinats per un esperit cristià. Van ocórrer una sèrie de situacions en les quals va demostrar el seu caràcter humanitari.

El 1936, la Generalitat, per la seva Conselleria de Sanitat i Assistència Social, va promulgar una llei anomenada *La Reforma eugènica de l'avortament*, que va ser declarada de compliment obligatori als serveis oficials. DEXEUS es va manifestar en contra d'aquesta llei, i va haver de veure amagat. Les patrulles de control el van trobar i el van detenir. Gràcies al paper de mitjancer que va fer el Coronel GUARNER i el Dr. TERÁN, que llavors era cònsol de Costa Rica, va ser alliberat. Poc temps després, atesa la seva relació professional amb el Dr. AROSEMENA, que era el President de la República de Panamà, va aconseguir de sor-

tir del país. Amb l'excusa que els seus serveis professionals eren requerits urgentment a Panamá, va aconseguir un passaport. D'aquesta manera va passar a la zona nacional, a Sant Sebastià, on va exercir des del 1937 a la Clínica de San Antonio, dirigida pel Dr. ALBEA. El 1939 va tornar a Barcelona per reconstruir la clínica.

El 1952 va participar en unes conferències, celebrades a la Parròquia barcelonina de Sant Ildefons, sobre el Matrimoni i la família, elements que considerava amb gran respecte. Els altres conferenciants van ser FRANCESC CASANY, advocat, el Dr. NUBIOLA, Catedràtic d'Obstetrícia i el Reverend Dr. NARCÍS JUBANY ARNAU, després Cardenal de Barcelona.²

Durant la seva estada a la Maternitat sempre va lluitar per la mare soltera i per el seu fill. Mai no els van faltar consells. Va crear escoles-bressol i agrupacions per a la protecció d'aquests nens, ja que si no els abandonaven.

El 1950 va canviar el nom de la «Inclusa» pel d'Institut Provincial de Pue-ricultura, i va aconseguir que els nens fossin atesos per personal del Servei Social.

El 1964, després d'estudiar la seva situació, va remetre un informe a la Diputació sobre les mares solteres. Va denunciar el tractament discriminatori que patien en el seu pavelló i va recomanar la necessitat de donar-los un treball per al dia de demà.⁸

En el seu magisteri no tot es basava en l'estudi dels casos clínics, sinó que també ensenyava humanitat en la manera de tractar les pacients. Tenia un gran respecte per la dona i la mare, sempre va intentar d'alleujar i de disminuir el seu dolor. La seva gran educació era fruit d'una profunda bondat i d'una gran consideració per la dona que patia.

El seu treball en la direcció de la Maternitat mai no va ser fàcil. Tan sols la seva constància, sensibilitat cap als problemes, esperit inquiet per aprendre, ensenyar i divulgar, li va permetre de fer front a la dura lluita diària i a dur a terme la seva obra renovadora. Sempre topava amb l'administració allunyada dels problemes i amb escassos recursos econòmics.

El 1967, a l'edat de 70 anys, després de dur-ne vint al front de la Casa, li va arribar la jubilació. Havia convertit la Maternitat Provincial de Barcelona en una veritable càtedra d'Obstetrícia i Ginecologia, on va desenvolupar una gran vocació pedagògica i humanitària. Tot i que li va faltar el reconeixement oficial, va quedar el suport i l'admiració dels seus col·laboradors. Va formar una gran escola, encapçalada pels seus fills, Josep M. i Santiago, i amb un gran nombre de brillants deixebles.

Aquesta escola segueix avui dia el treball del seu mestre a l'Institut Universitari Dexeus. Podem dir que és l'única de les grans figures ginecològiques catalanes l'escola de la qual encara segueix viva a l'actualitat, brillant amb llum pròpia dins de l'Obstetrícia i la Ginecologia catalanes.

BIBLIOGRAFIA

1. CARRERAS ROCA, M.: *El Doctor S. DEXEUS*. Archivos Médico-Biográficos. Doctorado Médico. N.º 19, 1952.
2. BALDRICH, C.; FORNÉ, M.: *Biografia del Tocoginecòleg Barceloní, el molt il·lustre Dr. D. SANTIAGO DEXEUS FONT*. Biblioteca de l'Institut Dexeus. 1973.

3. CALBET, J. M.; CORBELLA, J.: *Diccionari Biogràfic de Metges Catalans*. Vol. III. En III Congrés d'Història de la Medicina Catalana. Lleida. 1981.
4. DEXEUS FONT, S.: *El Dr. ROIG Y RAVENTÓS. Su vida científica y profesional*. An. Med. Cir. 211, 1969.
5. GÓMEZ SANTOS, M.: *Conversaciones con el Dr. SANTIAGO DEXEUS FONT*. Tribuna Médica. IV, 170, 1967.
6. DEXEUS FONT, S.: *Politica Nacionalista en Medicina*. Ars Médica. 1934.
7. DEXEUS FONT, S.: *Memòrias de la Maternidad Provincial de Barcelona*. Presentadas a la Diputación Provincial de Barcelona desde el año 1949 al 1967.
8. DEXEUS FONT, S.: *La Maternidad Provincial de Barcelona*. Toko-Ginecología Práctica. N.º extr. 231, 1965.
9. DEXEUS FONT, S.: *Tratado de Obstetricia*. Primera Edición. Ed. Salvat. Barcelona, 1949.
10. DEXEUS FONT, S.: *Tratado de Ginecología*. Primera Edición. Ed. Salvat. Barcelona, 1970.
11. DEXEUS FONT, S.: *Profilaxis fetal*. Discurs llegit en el dia del seu acolliment a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. 1958.
12. ROIG I RAVENTÓS, J.: *Discurs de resposta a l'entrada del Dr. DEXEUS en la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona*. 1958.

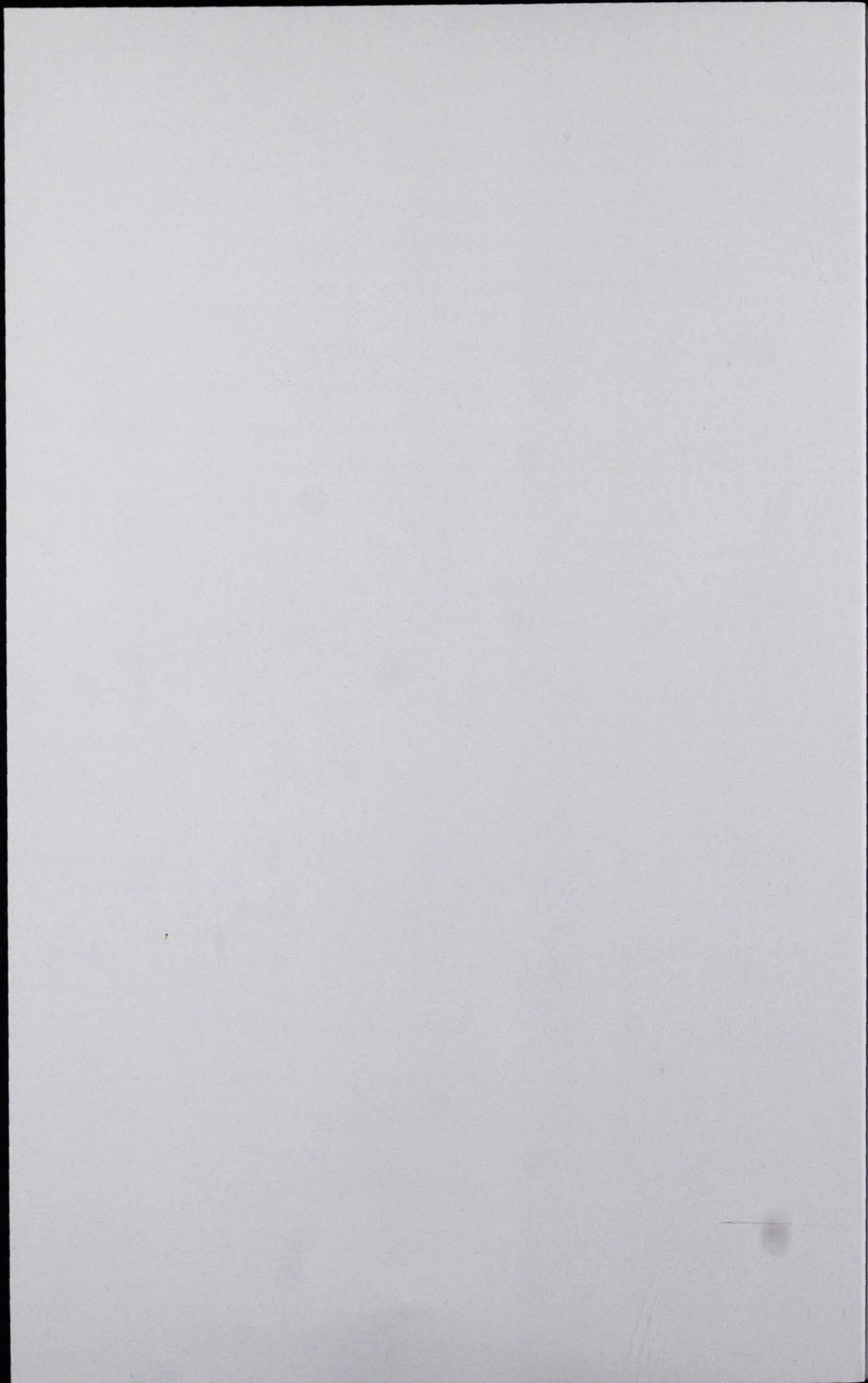
ELS ANTECEDENTS

El doctor Santiago Dexeus Font, nascut el 24 de febrer de 1901 a Sant Joan de Vilatorrada, és un dels més importants metges catalans de la segona meitat del segle XX. La seva vida professional està marcada pel treball en el camp de la obstetricia i la ginecologia, així com per la seva activitat en el moviment nacionalista català. El doctor Dexeus Font va estudiar Medicina a la Universitat de Barcelona, on es va llicenciar el 1924. Després de completar els seus estudis, va treballar en diferents hospitals i clíniques, sempre mantenint una activa participació en la vida cultural i política catalana. La seva obra científica és molt extensa i ha contribuït significativament al desenvolupament de la medicina catalana. A més, el doctor Dexeus Font ha deixat una herència important en el camp de la història de la medicina catalana, gràcies a les seves memòries i a les seves intervencions en diferents congressos i simposis.

El doctor Dexeus Font va ser un dels fundadors de la Societat Catalana de Ginecologia i Obstetricia, una de les institucions més importants de la medicina catalana. També va ser un dels membres més actius de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, on va llegir el seu discurs de entrada el 1958. La seva obra científica i la seva activitat en el moviment nacionalista català han deixat una empremta profunda en la història de la medicina catalana.

LA REPUBLICA I L'ESTATUT D'AUTONOMIA UNIVERSITARI

Després de la proclamació de la República el 14 d'abril de 1931, el doctor Dexeus Font va participar activament en la vida política i cultural catalana. Va ser un dels membres més actius de la Lliga Regionalista, una de les forces polítiques més importants de Catalunya. També va ser un dels fundadors de la Unió de Escriuents de Catalunya, una de les institucions més importants de la cultura catalana. La seva activitat en el moviment nacionalista català va continuar fins a la seva mort el 1970.

16

LA REPÚBLICA, LA GUERRA I LA POSTGUERRA

Una època fosca de l'Obstetrícia i la Ginecologia Catalanes *

ELS ANTECEDENTS

Com expliquen CASARES I DE FUENTES,¹ a principis del segle XX, la Universitat ignorava tots els aspectes de la cultura específicament catalana. Hi havia un divorci entre la Universitat i la majoria de la intel·lectualitat del país, que no podia moralment formar-se ni treballar en institucions alienes a l'esperit de Catalunya.² La necessitat de la reforma de la universitat catalana fou sentida per alguns professors i pels alumnes. Entre els professors, AUGUST PI I SUNYER, un dels més inquiets i conscients, escrivia: «Una universitat aliena a l'esperit d'un poble té més força que un exèrcit d'ocupació. Encara que no es vulgui, encara que els homes que hi vinguin no ho volguessin, serà sempre un òrgan de conquesta i d'opressió».³ Fruit d'aquesta inquietud fou el Primer Congrés Universitari Català de 1902, que donà com a resultat la creació dels «Estudis Universitaris Catalans», radicats a l'Ateneu Barcelonès.

En aquesta creixent atmosfera renovadora, fou convocat, el 1918, el Segon Congrés Universitari Català, presidit per AUGUST PI I SUNYER. De l'esmentat Congrés, sorgí un projecte d'estatut per a la universitat catalana que calia crear, l'esperit del qual fou definit així per FRANCESC LAYRET: «La Universitat ha d'ésser abans que res l'òrgan propulsor de la cultura nacional. Aquesta condició, més que la singularitat, ha de tendir a entroncar l'esforç del poble català al patrimoni espiritual de la humanitat».⁴

LA REPÚBLICA I L'ESTATUT D'AUTONOMIA UNIVERSITARI **

Després de la proclamació de la República (14 d'abril de 1931), fou redactat un projecte d'Estatut d'Autonomia Universitari, i es nomenà un Comissariat per posar-la en marxa, del qual en formà part AUGUST PI I SUNYER. Al 1931

* Recopilació feta per J. M. CARRERA I MACIÀ.

** Transcripció gairebé literal de part del treball *L'obra científica de Josep Alsina i Bofill* de Ramon Casares i Potau, i Manuel de Fuentes Sagaz (Quinzè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana - Llibre de Ponències, pp. 301-355, 1996).

fou concedida l'Autonomia a la Facultat de Lletres, però el Decret que afectava a la totalitat de les Facultats (entre elles la de Medicina), no aparegué fins l'1 de juny de 1933. El Decret disposava que la Universitat fos regida per un Patronat i format per cinc membres designats per la Generalitat, i cinc pel Govern Central. De part de la Generalitat, hi hagué els professors de medicina PI I SUNYER, i ANTONI TRIAS I PUJOL.

Malgrat les travetes fetes per alguns docents repatanis aferrats a velles concepcions, les modificacions que es perseguïen amb l'Autonomia foren un èxit: canvià el clima entre professors i alumnes, els coneixements s'impartien al laboratori o al costat del llit del malalt, i els recursos destinats a la formació dels metges augmentaren.⁵ El curs 1934-35, entre professors numeraris, agregats i auxiliars, es comptaren a la Facultat de Medicina, un total de tres-cents.

Citant de nou a CASARES I DE FUENTES,¹ hem de recordar que «fins aleshores, la Universitat de Barcelona tenia una concepció burocràtica, amb professors que formaven part d'un escalafó, limitant-se a recitar la mateixa llicó, dia rera dia. Pel contrari, la Universitat Autònoma, en concordança amb les consideracions del Segon Congrés Universitari Català, fou projectada per ser una universitat progressista, moderna, modèlica i ben dotada. Venia a satisfer l'antiga idea de TORRAS I BAGES expressada en el seu llibre *La tradició catalana*, on escriví: «El dia que la universitat sigui catalana començarà veritablement la renaixença de Catalunya». El Patronat havia realitzat unes reformes de la llicenciatura en medicina. Consistien, entre d'altres, en les proves d'ingrés a la Universitat, la supressió de l'ensenyança lliure, un professorat prèviament seleccionat, l'establiment d'un ensenyament pràctic i objectiu, i unes proves finals de llicenciatura. Es creà un règim de beques i residències destinades a afavorir als alumnes més avantatjats i menys afavorits econòmicament, etc.⁶

La Universitat Autònoma fou una experiència molt valuosa i, en el seu moment, d'una gran qualitat. L'ensenyament es basava en una relació estreta entre el professorat i l'alumnat. Les classes eren relativament reduïdes i per això tot-hom es coneixia molt i molt bé. Cal destacar-hi l'ampliació del quadre de docents. Hi entraren personalitats de prestigi reconegut que mai haurien assolit el professorat pel procediment clàssic de l'oposició. Destaquen, entre altres, els Doctors BARRAQUER, CORACHÁN, PUIG-SUREDA, REVENTÓS, SAYÉ, ESQUERDO-RODORÉDA, RODRÍGUEZ ARIAS, MIRA i CARRASCO, tots ells figures de la medicina catalana que no haurien participat en cap oposició perquè eren personalitats ja consolidades.¹

L'ampliació del nombre de professors féu possible que els alumnes estiguessin més repartits a les classes. En les disciplines en què hi havia més d'un titular, l'alumne triava el professor; d'aquesta manera quedava integrat en el grup en què se sentia més identificat. La creació de professors lliures feia possible la incorporació a la universitat de serveis hospitalaris, laboratoris, hospitals, etc., que fins aleshores no hi pertanyien. L'Hospital de la Sta. Creu i St. Pau, el Laboratori Microbiològic, la Clínica de Neurologia i Psiquiatria de l'Ajuntament de Barcelona, i l'Hospital del Sagrat Cor, participaren activament en la nova Universitat. El primer any d'existència de la Universitat Autònoma de Barcelona s'inauguraren cinc laboratoris, es crearen diversos seminaris i es posà ordre a la biblioteca i, cosa molt important, es creà un ambient d'ordre i disciplina.

El doctorat s'obtenia simplement per una tesi que era jutjada per cinc pro-

fessors que podien pertànyer a d'altres facultats i fins i tot a d'altres universitats. JOSEP MERCADAL I PEYRÍ fou el primer metge que obtingué el grau de Doctor per la Universitat Autònoma de Barcelona. Aquest títol, però, li fou invalidat al 1939. Dos anys més tard tornava a obtenir-lo a Madrid amb la qualificació màxima.

L'error del 6 d'octubre de 1934 provocà l'anul·lació del Patronat i conseqüentment de l'autonomia universitària. ANTONI TRIAS I PUJOL, a la seva tornada de Madrid, on havia anat a fer diverses gestions al Ministeri d'Instrucció Pública, per veure d'aconseguir una mena de confirmació de la titulació de professor adjunt, entre d'altres, la de JOSEP ALSINA I BOFILL, comunicà els infructuosos resultats. ALSINA li comentà que estava convençut que, ni el règim autòmic, ni el Patronat, ni cap de nosaltres no seriem reintegrats mentre no hi tornés a haver un govern d'esquerres. A aquesta afirmació, ANTONI TRIAS respongué: «Si és així, la Universitat està perduda». El 16 de febrer de 1936 les esquerres guanyaren les eleccions. Quatre dies després el Patronat ja es tornava a reunir, i la Universitat Autònoma renaixia al cap d'un mes. La represa del març de 1936 no fou tan il·lusionada com es podia esperar. L'experiència a partir de 1934 havia deixat un pòsit de malfiança difícil de superar.

La vida d'aquesta primera etapa de la Universitat Autònoma de Barcelona durà des de 1933 a 1939, encara que per alguns autors⁷ acabà a finals del 38, en plena situació de caos i confusió creats per la Guerra Civil. La Universitat de Catalunya s'anà extingint, i al gener de 1939 Franco la suprimí.

La Universitat Autònoma de Barcelona de 1933 havia obert les portes a totes les figures destacades de la intel·lectualitat del país. Al 1939 en foren bandejades, i la Universitat fou degradada a la migrada condició de les altres Universitats d'Espanya. Per al Dr. ALSINA, la Universitat Autònoma de 1933 fou un bon exponent d'una ànsia de superació per part dels alts estrats de la nostra intel·lectualitat: «al meu entendre, ni el balanç de l'obra feta, tan brillant com efímera, ni el goig d'haver-hi participat tan modestament com es vulgui, res ni ningú mai no podrà esborrar-los».⁸

Deixant ja el text de CASARES i de FUENTES, i centrant-nos en la nostra especialitat, podem dir que aquesta també fou una època dinàmica i plena d'il·lusions, en l'àmbit obstètric-ginecològic. Tant a l'Hospital Clínic, com en el de Sant Pau i també a la Casa Provincial de Maternitat, els tres Departaments d'Obstetrícia i Ginecologia bàsics de la ciutat, bullien d'iniciatives i ànsies de modernització. Les figures senyeres d'aquesta època són: MATEU BONAFONTE, FRANCESC TERRADES, VÍCTOR CONILL MONTORBIO, PERE NUBIOLA, BOI GUILERA, etc.

Les reunions científiques de la Societat s'animaren considerablement. Les seves escasses actes escrites reflecteixen les dissertacions de les figures citades, però també les de F. PROUBASTA, EMILI GIL-VERNET, E. ALSINA MUXART, F. VISCASILLAS, AGUSTÍ PLANELL, M. DE S. SALARICH I TORRENT, J. MUÑOZ I ARBAT, MARQUÈS I BELTRÁN, M. LL. QUADRES BORDES, F. CARRERAS I VERDAGUER, M. GARRIGA ROCA, VILASECA, DALMAU, MASCARÓ PORCAR, etc.

I una llambregada a les revistes científiques de l'època, des de «Medicina Clínica», fins als «Annals de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia», passant pels «Annals de l'Hospital de la Sta. Creu», «Ars Mèdica», etc., ens mostren un nombre inusitat de treballs científics de la nostra especialitat.

LA GUERRA

Lamentablement, la guerra ho canvià tot. El curs 1936-37 fou del tot alterat, després de l'«Alzamiento Nacional» del general Franco (18 de juliol de 1936).

Els problemes derivats de la guerra centraren l'activitat de la Facultat, dels Hospitals i de les Societats Científiques. Només al cap d'un any del seu inici (juny de 1937), havien arribat a Catalunya 270.000 refugiats, tots en condicions miserables, atordits físicament i psíquicament. Ho acabaven d'abandonar tot, i a Catalunya es col·lapsaren totes les estructures d'acolliment.⁵

L'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya organitzà al curs 1936-37, unes sessions científiques i conferències de divulgació referides a temes de medicina de guerra (ferides de guerra, l'infant i la guerra, xoc traumàtic, etc.). En la mateixa línia, la Biblioteca Higia emprengué la publicació de la «Col·lecció d'Higiene de Guerra» (veure cap. 23).

En una d'aquestes monografies, el Dr. ROIG I RAVENTÓS, davant l'anarquia imperant, amb una ciutat bombardejada i famèlica, i dominada pels «incontrolats», no podia més que dir: «actualment, i des de fa molt de temps, el baròmetre sanitari de la nostra ciutat assenyala una atmosfera carregada i sempre amenaçada per una tempesta encara més gran».⁹

L'activitat al si de l'Acadèmia, però, no es detingué, com tampoc les publicacions. D'aquesta època són algunes comunicacions o treballs importants firmats per MARQUÉS I BELTRÁN, SALA I PARÉS, QUADRES BORDES, GARRIGA I ROCA, M. S. SALARICH, E. ALSINA MUXART, etc. Es continuaven presentant estadístiques, es discutia sobre l'ús de l'extracte hipofisari per tractar les hemorràgies postpart, i també sobre la conducta obstètrica davant la placenta prèvia. La realitat de la guerra, però, ho trastornava tot.

Durant el transcurs del tràgic parèntesi de la Guerra Civil (1936-39), passà de tot. Molts ginecòlegs se sentiren amenaçats per l'anarquia al carrer, traslladant-se a la «Zona Nacional» (generalment a Sant Sebastià), a través de França. Altres pagaren amb la vida la seva ideologia de dretes, amb el clàssic «paseillo» a la Rabassada, o foren estimbats a les costes del Garraf, com el Dr. DEGOLLADA. Els qui es quedaren, atenent els parts a les nits (molts cops a domicili), precisaren d'un permís especial per circular. La quantitat de segells que l'adornaven era testimoni de la suma o divisió de poders que existia llavors. D'altra banda, la voracitat dels milicians pels cotxes, féu que pocs obstetres en exercici conservessin el seu mitjà de transport. Els informes i permisos de la Generalitat, servien normalment de poc.¹⁰

Els Serveis Hospitalaris, freqüentment controlats per «Comitès populars», feien el que podien per atendre l'increment de població desplaçada. D'altra banda, a mesura que el front de guerra s'aproximà a Catalunya, els centres assistencials es transformaren en «Hospitals de guerra», amb recursos humans i materials cada cop més minsos. No és estrany, doncs, que durant aquest període augmentés significativament la mortalitat materna i perinatal. A tot això, s'hi afegia, a més, la fam.

Determinades reformes legislatives afectaren també als ginecòlegs. Fou el cas, per exemple, del Decret titulat: «Reforma Eugènica de l'avortament», publicat el 3 de gener de 1937. El seu prefaci, firmat pel Dr. FÈLIX MARTÍ IBÁÑEZ, deia:

«A nosotros, situados ante la magna cantera de posibilidades de la reforma eugénica, nos invadía una cierta turbación, pensando en cuál sería el lugar más acertado para abrir la brecha de luz en los negros sótanos de la vida sexual española.

Y como toda reforma eugénica debe situar en el punto axial de la misma a la madre y al niño, por ahí comenzamos, estableciendo en el citado Decreto la libertad de practicar el aborto sea cual fuere la causa que lo motivó, borrando así de golpe el curanderismo asesino y dotando al proletariado de un modo científico y eficaz de controlar su maternidad, sin temor a los riesgos que ello pudiera reportarle.»

Al paràgraf final es resumia l'esperit de la llei.

«Nuestra reforma agrega a la causa terapéutica —enfermedad física o mental de la madre que contraindica el parto— y al motivo eugénico —incesto paterno o taras que podrían propagarse al futuro ser—, los factores neomalthusianos —deseo consciente de limitación voluntaria de la natalidad—, y sentimental o ético —maternidad indeseable para la madre por diversas causas de orden amoroso o emotivo—, los cuatro puntos medicosociales, sobre los que descansa la reforma eugénica del aborto.

Ya no asistiremos más al espectáculo de madres muertas a causa de una torpe maniobra abortiva, de infanticidios dimanados del odio al infante que nació sin ser deseado, de mujeres estragadas de su rumbo vital por un hijo que es un estigma o un recuerdo que desearía olvidar, de niños vendidos a hogares sin pan y a padres sin cariño.

¡Saludemos todos, hermanos y hermanas proletarios, la reforma eugénica del aborto, que la C.N.T. realiza desde la Consejería de Sanidad y Asistencia Social! Porque gracias a ella alboreará desde hoy un nuevo Sol de Verdad en las tinieblas sexuales que envuelven a España. Liberadas sexualmente, las mujeres proletarias en el porvenir serán las creadoras de esa nueva generación de trabajadores, adalides románticos de la nueva Era».

Firmà el Decret el primer conseller Josep Tarradellas. A les normes que regulaven la seva aplicació, s'inclogueren els centres que practicaren els avortaments, el primer del qual fou la Casa de Maternitat. El quart punt era taxatiu quant al compliment del Decret.

«Art. 4.º: Todos los médicos de la especialidad de tocoginecología de Cataluña, que residen en poblaciones en las cuales existen uno o más Hospitales Generales, Comarcales o Municipales, en donde esté organizado este servicio, están obligados a prestarlo, según ordenación y turnos establecidos por esta Consejería de Sanidad y Asistencia Social».

Es tractà, doncs, d'una llei d'interrupció lliure de l'embaràs, com es comprovà pels dos primers articles:

«Art. 1.º: Se verificará la interrupción artificial del embarazo siempre que exista justificación terapéutica.

«Art. 2.º: En los casos no comprendidos en el artículo anterior, será practicada la interrupción artificial del embarazo por la sola petición de la interesada, expresada por escrito y avalada con su firma y con la indicación de que renuncia a reclamar contra los resultados de la intervención».

En alguns hospitals, com per exemple al Clínic, a l'Hospital de Sant Pau o a la Maternitat, es crearen entre els Comitès i els delegats mèdics alguns conflictes seriosos, com a conseqüència d'aquest Decret, que no contemplava l'objecció de consciència del metge. Algun d'aquests delegats acabà a la «txeca» del Convent de Sant Elias (avui Parròquia de Santa Agnès), com fou el cas de SANTIAGO DEXEUS I FONT. VICENÇ GUARNER, cap dels Serveis d'Ordre Públic de la Generalitat, féu tot el possible per resoldre el conflicte, aconseguint salvar a la majoria d'implicats que, naturalment, després de ser alliberats per GUARNER, es traslladaren a França. Gestions com aquesta i moltes d'altres tendents a posar ordre, feren a GUARNER poc amic dels Comitès. NEGRÍN hagué d'allunyar-lo, nomenant-lo agregat militar a Tunis.

Alguns caps de Servei, com TERRADES a Sant Pau, intentaren congelar la pràctica d'aquesta llei. Sense negar-se, però, a complir el Decret, li posaren traves i gairebé ho aconseguiren, mitjançant argücies i elaboracions de normes complementàries.

Explica J. M. DEXEUS¹⁰ que, al travessar a l'anomenada «España Nacional», pel pont d'Hendaia, els fugitius de la Catalunya republicana rebien la primera sorpresa, «els falangistes, en funció de guardians de la frontera, semblaven germans dels anarquistes que havíem deixat a Barcelona. L'uniforme era exacte, la contundència i el llenguatge, similars. L'única diferència era que es passava de companys a camarades».

LA POSTGUERRA

La guerra s'acabà, però no els problemes. Com diu ORIOL CASSASAS:⁵ «I, després de tot, encara s'ha donat el cas d'algun curt de gambals que està convençut d'haver guanyat alguna vegada una guerra, quan —si es mira ben mirat—, tots, sempre, som els perdedors de les guerres».

Els ginecòlegs i pediatres catalans, a banda de la penúria patida, perderen alguns efectius. Uns moriren assassinats al 36; d'altres foren afusellats, com RAFAEL BATTISTINI, mort una matinada d'abril del 39; altres molts quedaren a l'exili o seguiren a les presons franquistes.

La resta, els qui se salvaren del vendaval, hagueren de demostrar, com sempre en aquests casos, la seva puresa de sang. Fou precís passar successives depuracions per poder reemprendre el treball a Sant Pau, al Clínic, a la Maternitat o a Santa Matrona, entre d'altres. Els vencedors volien imposar la seva força política i, si era possible, humiliar de pas al «rojo catalán». Alguna d'aquestes depuracions fou sonada, com el cas del Prof. D. FRANCESC TERRADES I PLA, Cap del Servei d'Obstetrícia i Ginecologia de Sant Pau, acusat d'actuar amb «tibieza» respecte al decret que obligava als metges a practicar avortaments. El mateix TERRADES, aprofitant la sessió inaugural del Curs 1946-47 de la Reial Acadèmia de Medicina, llegí, en la seva condició d'Acadèmic Numerari, un discurs de torn titulat *Cinquanta anys de l'especialitat ginecològica*, al final del qual es queixava de la injustícia que s'havia comès amb ell. Deia en TERRADES: «No es que aspirara a una medalla de recompensa por mi lucha frente a una ley que era un baldón de ignominia para Cataluña, pero sí a un reconocimiento leal de mi esfuerzo. En vez de esto he probado la amargura de una dura sanción oficial seguida de otra, más incomprensible todavía, de los dirigentes del hospital

cuyo honor defendí cuando se echaban para atrás, y hasta indiferencia glacial de los que procuré proteger de todo riesgo». I afegia: «Sólo puedo atribuir este error a la pasión que después de una guerra intestina se pone en los juicios, y al afán de algunos de pescar en río revuelto». Després d'agrair «la ecuanimidad deontológica del Colegio de Médicos, el testimonio de adhesión de la Asociación de Obstetricia y Ginecología nombrándome su presidente, la estima de esta misma Real Academia y la aprobación particular de mis actos por altas jerarquías eclesiásticas» acabà amb una mena de petició pública de rehabilitació: «Por esto confío en que, serenados los espíritus, sosegadas las pasiones, sabrá, quien corresponda, enmendar espontáneamente aquel error, no con una indulgencia que mi dignidad impediría aceptar, sino con una apreciación ponderada de los hechos».¹¹

Naturalment, no a tots els ginecòlegs depurats o sancionats se'ls donà l'oportunitat d'expressar les seves raons davant un públic tan selecte. La majoria hagueren d'adaptar-se al nou ordre sense piular.

Evidentment tot es «castellanitzà» i abundaren els eufemismes. La Casa de Maternitat passà a ser «Instituto Provincial de Maternidad»; els dispensaris, «ambulatorios»; i els hospitals, «Residencias Sanitarias».

El «part hospitalari» o a les clíniques, preconitzat per les ments més preclares de l'època, trobà grans resistències. Es conjugaren en contra seva les matrones de l'època, el tradicionalisme català i l'integrisme religiós esperonat per la sola menció de l'anestèsia al part.

Com diu J. M. DEXEUS:¹⁰ «És difícil comprendre avui la força que tenia el confessorari recomenant o desaconsellant obstetres, i els preveres eren, salvant honroses excepcions, entusiastes defensors del lema de pariràs amb dolor. En aquella època, no només a Catalunya es donava una interferència de factors socio-culturals en les decisions en què el més gran predicament haurien d'ostentar les raons mèdiques».

Al 1950 tingué lloc a Barcelona el III Congrés Hispano-Portugués d'Obstetricia i Ginecologia. Un dels temes estrelles fou l'«Analgo-anestèsia en Obstetricia» desenvolupada per S. DEXEUS I FONT (fig. 52), fins al punt que les altres ponències (Farmacologia del múscul uterí, Tractament del fibroma uterí i Endometritis) passaren a un segon terme. Fou inevitable la discussió, que no s'apagà durant molt de temps. Mesos després, els partidaris d'alleujar el dolor al part, hagueren de suportar les admonicions que, de paraula i per escrit, els hi arribaven de diverses procedències. En un curiós opuscle, que du el «Nihil Obstata» i el «Imprimatur» de l'Arquebisbat de Sevilla, un dels col·legues espanyols que defensaven que el «pariràs amb dolor» havia de continuar vigent, alertava sobre «el grave peligro moral que se cernía sobre los médicos», a conseqüència de les tècniques d'analgo-anestèsia al part. Explicava, a més, que la Seva Eminència Reverendíssima el CARDENAL SEGURA, li havia dit: «¡Ánimo, no se achique! Diga estas cosas en público; recuerde las palabras de su Santidad sobre este tema, y piense que ustedes los médicos católicos tienen una gran misión que cumplir, y pueden hacer un gran bien a las almas, que tan desorientadas están en este momento en que todo se cifra en ahorrar sufrimientos aunque sea eludiendo la ley de Dios». L'autor de l'opuscle (Dr. SALIDO ESCUDERO), es queixava amargament d'una xerrada amb el Dr. LUQUE, director llavors de l'Hospital de la Creu Roja de Madrid, que havia defensat públicament l'anestè-

FIG. 52. GARRIGA ROCA, en el seu paper de Secretari General del III Congreso Hispano-Portugués (Barcelona, 1950).

sia al part, i que tant el senyor Bisbe, Vicari Apostòlic de Guinea (?), com ell mateix, jutjaven «inacceptable y gravemente peligrosa».

També existiren factors que afavoriren la tenacitat d'alguns obstetres en pro del part tutelat pel tocòleg i en clínica. La dona s'incorporà al mercat laboral, la burgesia s'havia empobrit, i el poble patia de la carestia d'habitaclcs, que molt sovint no reunien condicions. La Seguretat Social entrà amb impetu i reconegué la distòcia social que, en l'eufemisme lingüístic al que ens hem referit, volia dir que l'habitaclc no reunia les condicions mínimes. Com les llevadores que, amb el volant que reconeixia aquesta circumstància, s'estalviaven una assistència domiciliària, eren molt propenses a firmar, extenent-se així la tendència a parir a les residències, mentre els clínics i la sanitat municipal i provincial es trobaven cada dia més faltats de recursos.¹⁰

Pel que fa a l'activitat científica, la Societat Catalana d'Obstetrícia i Ginecologia roman muda durant tres anys. De fet les seves activitats no es repregueren fins al 1943, gràcies en gran part a l'interès i tenacitat d'homes com el Dr. GARRIGA I ROCA. Però tot havia de canviar: noms i procediments.

L'«Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears» es convertí en «Academia de Ciencias Médicas», en castellà i a seques. I la Societat, per la seva banda, rebé el nom d'«Asociación de Obstetrícia y Ginecología». La seva organització tingué molts problemes, ja que els càrrecs no es pogueren designar democràticament. Com sempre, fou el factor humà el que salvà les coses. L'inoblidable Dr. AGUSTÍ PEDRO I PONS, nomenat, naturalment a dit, president de l'Acadèmia, facilità les coses i designà els càrrecs de la Societat de la manera en què ho desitjaven les seves forces vives.

Les figures cabdals de l'Obstetrícia i Ginecologia d'aquesta època foren: BOI GUILERA, SANTIAGO DEXEUS I FONT (que dirigiren successivament la Casa de Maternitat), els professors NUBIOLA, CONILL, USANDIZAGA i GIL-VERNET, a l'Hospital Clínic (algun d'ells, com NUBIOLA, CONILL, hagueren de passar alguns expedients depuradors per poder retornar a la Càtedra). Hem de citar, també, els successius directors de l'Institut Municipal de Maternologia (Casa de Lactància), com EMILI ARDEVOL, JOSEP FARRIOLS, JOAN VANRELL i CRUELLS, JOSEP M. DEXEUS, etc. Cal destacar, a Sant Pau, l'esmentat TERRADES, PONJOAN i posteriorment CONILL-SERRA i ESTEBAN ALTIRRIBA i al Sagrat Cor ROSALES i

RODRÍGUEZ SORIANO. A Girona, MUÑOZ ARBAT, SABRIÀ, JULIÀ i PABLO GARCÍA DEL AMO. A Lleida, GARCÍA CARRASCO, BALAGUERÓ, POLO, PIFARRÉ, etc., i a Tarragona: SENTÍS, CAVALLÉ, etc.

Naturalment, però, la nòmina de ginecòlegs prestigiosos d'aquella època no s'esgotava amb els Caps o directors de Serveis. Com exemple, recordar cognoms com SALA PONSATI, MATEU ARAGONÈS, SENYOR, FAUS PASCUCHI, PARDINA, COMAS FUNALLET, POUS PUIG-MACIÀ, CARRERAS ROCA, PRIM, DALMAU, VILASECA, AGUSTÍ PLANELL, ALONSO, PÉREZ-SOLER, SARRIAS, SOLSONA, URGELL ROCA, DOMEQUE, CORTADELLAS, ESTEBAN-CABALLERÍA, CASANELLES, M. SALARICH I TORRENT, SALAMERO, RIBAS MAGRÍ, PUIG I ROIG, TARRATS PIBERNAT, CARRERAS I VERDAGUER, GENOVER, OSLE I FONT, SANMARTÍ I FONT, SOSTRES GALLIFA, ÀLVAREZ ZAMORA, BRUSTENGA, CARCELLER, PONJOAN, BIEL, GUILLERMO GRACIA, RIPOLL, NOBLE, PÉREZ-ROSALES, FUSTER, LLATJÓS, LATORRE RODRÍGUEZ, SANTAMARÍA, FÀBREGAS DAVI, ECHARTE, CASES ESTRADA, etc.

FIG. 53. SANTIAGO DEXEUS I USANDIZAGA en una de les sessions científiques del 75è aniversari de la fundació de la *Academia de Ciencias Médicas*.

Els anys posteriors a la guerra són gairebé absolutament estèrils en l'aspecte científic de la nostra especialitat. A causa de l'autarquia, arribà poca informació bibliogràfica de l'exterior, els Serveis Hospitalaris es trobaven mal dotats en equipament i les persones estaven desanimades.

Entre 1939 i 1950 es publicaren pocs treballs. Entre els ginecòlegs que, malgrat l'entorn desfavorable, s'animaren a publicar, cal citar a AMIGÓ DE BONET, RIBAS ISERN, DEXEUS I FONT, GARRIGA I ROCA, PÉREZ SOLER, PUIG I ROIG, TERRADES PLA, RODÉS DE SISTERNES, JIMÉNEZ MARTÍN, RIBAS ISERN, CONDEMINAS OLIVERAS, SALARICH TORRENT, MASCARÓ PORCAR, VANRELL-CRUELLS, OLIVÉ BADOSA, SOSTRES, PERMANYER MACIÀ, ETC.

La revisió de la bibliografia d'aquesta època és realment desencoratjadora, si no sorprenent. Exemple és aquest treball titulat: «Tratamiento del climaterio, de las insuficiencias ováricas y de algunas otras enfermedades internas, con orina de la mujer embarazada, por vía subcutánea o intramuscular», un dels pocs trobats on es fa «investigació». L'autor, que afirma que la seva tècnica és molt millor que l'administració rectal del mateix espècimen —com ja havien publicat altres autors—, realitza el treball als Dispensaris de l'Institut de la Dona que

Treballa. A la seva comunicació, presentada a Barcelona el 1942, a les «Jornades Mèdiques Espanyoles», ens explica que el tractament és efectiu i econòmic. Evidentment, les dones tractades no sabien què era allò que se'ls hi estava injectant.

En mitg de la foscor, solament alguna petita llum. Per exemple: el 75è aniversari de la Fundació de l'«Acadèmia de Ciències Mèdiques» (1953) (fig.53).

En resum, fou una època fosca de la Història de l'Obstetrícia i Ginecologia Catalanes: depuracions, limitacions de tot tipus, aïllament científic i cultural, i Serveis desmotivats. Del que es tractava era d'«anar tirant».

«ENCONTRONAZO» EN MADRID

La Societat Ginecològica fou fundada (o millor dit «instal·lada»), a Madrid, el 14 de juny de 1874. El seu primer president fou el Dr. DON FRANCISCO ALONSO RUBIO, que conservà el càrrec fins a la seva mort, al gener de 1894 (20 anys!). El seus primers Estatuts consagraren una Societat elitista: només podien existir 50 socis numeraris. Aquesta situació persistí fins al 1922.¹²

Si ens fixem en la procedència geogràfica dels successius presidents, Juntes, Directives, etc., s'arriba a la conclusió que, indefectiblement, eren de Madrid. Així succeí durant tota la primera meitat del segle XX. No fou fins molt després que les coses canviarien...

Aquest fet motivà que les Escoles Ginecològiques de «províncies», com Barcelona, València, etc., tingueren escassa participació en les reunions i congressos de la Societat. Per això, alguns homes ben intencionats de Barcelona i Madrid, aspiraren a millorar la situació.

Pel que fa a les relacions entre la Societat Ginecològica Espanyola i la Societat Catalana d'Obstetrícia, traduirem literalment part d'un capítol de la «Història de la Societat Espanyola de Ginecologia i Obstetrícia» (SEGO), escrit pel Dr. GABRIEL GONZÁLEZ NAVARRO:¹²

«La creació, al juny de 1951, d'una Federación Internacional de Sociedades de Ginecología y Obstetricia (FIGO), actuà com a ferment que aviva el desig sentit per molts de resoldre, d'una vegada per totes, els nostres problemes organitzatius. Unir els interessos de les Societats de l'especialitat existents a Espanya, en particular la Societat Catalana, integrada a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears, de gran tradició i importància científica, amb la de la Ginecologia Espanyola, certamen madrilenya en la seva majoria, però que mai deixà de pregonar el seu caràcter nacional. D'aquest esforç integrador, en el qual tingueren singular protagonisme els doctors Luque, de Madrid, i Conill Montobbio, de Barcelona, nasqué al 1951, l'Asociación Nacional Española de Ginecología».

El dia 3 de desembre d'aquest mateix any, al Col·legi de Madrid, es reuniren els membres representatius de l'esmentada Associació, entre els quals es trobaven representants de la Societat Ginecològica Espanyola, amb seu a Madrid, i de la Societat d'Obstetrícia i Ginecologia de Barcelona, prenent-se, entre d'altres, els següents acords:

a) L'Associació Nacional Espanyola de Ginecologia canvia de nom pel de Societat Ginecològica Espanyola, havent estat cedit aquest per la Societat de la

mateixa denominació de Madrid, que des d'aquest moment passarà a ser l'Associació d'Obstetrícia i Ginecologia de Madrid.

b) Es duran a terme tots els tràmits legals per a la inscripció definitiva d'aquestes dues societats.

c) La resta de Societats regionals o departamentals de Ginecologia que es creïn tindran el nom, com les actualment constituïdes, d'«Asociación de Obstetrícia i Ginecología de...», i totes elles seran membres corporatius de la Societat Ginecològica Espanyola.

d) Proposar a la Superioritat (la legislació vigent obligava a la ratificació administrativa), la següent Junta Directiva de la Societat Ginecològica Espanyola:

<i>President:</i>	Dr. LUIS RECASENS (Sevilla)
<i>Vice-president primer:</i>	Dr. VÍCTOR CONILL MONTOBBIO (Barcelona)
<i>Vice-president segon:</i>	Dr. JOSÉ BOTELLA MONTOYA (Madrid)
<i>Comptador i Secretari Delegat:</i>	Dr. RAMÓN MARTÍNEZ (Madrid)
<i>Secretari adjunt:</i>	Dr. MANUEL CARRERAS (Barcelona)
<i>Secretari General:</i>	Dr. MARTÍN GARRIGA (Barcelona)

La Secretaria General de la Societat s'ubicà a la Casa de Maternologia, Av. de José Antonio, 475, de Barcelona.

Aquest acord està transcrit del suplement d'«Acta Ginecològica», any 1, número 12, desembre de 1951.

Però alguna cosa ocorregué que frustrà l'intent.

S'ha obtingut alguna explicació al respecte, però només disposem dels resums d'actes de dues Juntes Generals Extraordinàries de la Societat Ginecològica Espanyola en què es debatia el tema.

La primera es convocà pels dies 14 i 21 de desembre de 1951, per tractar de la cessió del títol de la Societat Ginecològica Espanyola a la nova Associació Nacional Espanyola de Ginecologia. Es produí un debat molt intens amb una inusitada assistència de socis. De les múltiples intervencions destaca la del Dr. GARCÍA CASALS, que afirmava: «No podem ni cedir el títol ni les funcions de tipus nacional que hem heretat dels nostres avantpassats, i hem de lliurar la Societat als nostres successors amb un augment de vitalitat o, almenys, en les mateixes condicions en què ens la lliuraren».

Acabades les discussions, es prengué l'acord unànime següent: «No consentir en la cessió del títol de la Societat Ginecològica Espanyola; admetre la possibilitat de modificar els Estatuts de forma que permetin establir amb major efectivitat i amplitud, si és possible, les seves antigues activitats nacionals».

És obvi que es trencà la idea de coordinar voluntats que inspirà als promotors de l'Associació.

A la Junta Extraordinària celebrada el 24 de setembre de 1952, el president Dr. GARCÍA ORCOYEN informà de les converses mantingudes amb el Dr. GARRIGA, pels Drs. CONILL I PARACHE, i dels esforços realitzats, desafortunadament estèrils, per trobar una solució al problema.

A la Junta General de la Societat Ginecològica Espanyola, celebrada a Madrid el 29 d'abril de 1953, darrera presidida pel Dr. GARCÍA ORCOYEN, el Prof. JOSÉ BOTELLA LLUSIÀ promogué com a president al Dr. LUQUE BELTRAN. Es féu constar en acta «un vot de gràcies per la tasca de la Junta Directiva sortint,

que vencé greus dificultats, i malgrat no convèncer als companys de Barcelona hem quedat amics. Durant uns anys es considerarà a la Societat Catalana com adherida a la Societat Ginecològica Espanyola, i després integrada. Igualment s'informa que els catalans han renunciat al seu propòsit de crear l'Associació Nacional Espanyola d'Obstetrícia i Ginecologia».

Així doncs, les coses quedaren com estaven. S'hagueren d'esperar encara uns anys per a què la situació millorés, i la SEGO fou vista com la Societat de tots.

BIBLIOGRAFIA

1. CASARES, R; DE FUENTES, M.: *L'obra científica de JOSEP ALSINA I BOFILL*. XV Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana. Lleida, 1996. Llibre de Ponències. pp. 301-356.
2. ALSINA I BOFILL, J.: *AUGUST PI I SUNYER, universitari, humanista, ciutadà*. Ateneu Barcelonès. En el Centenari d'August Pi i Sunyer. pp. 18-31, 1980.
3. ALSINA I BOFILL, J.: *Precedents i realitzacions de la Universitat Autònoma del 1933*. Revista de Catalunya. 12, 47-58, 1987.
4. ALSINA I BOFILL, J.: *La Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma del 1933*. Rev. R. Acad. Med. Catalunya. Vol, 2, 3, 29-32, 1987.
5. CASASSAS O., TAMIS J.: *Metges de nens. Cents anys de Pediatria a Catalunya*. Edicions de la Magrana. pp. 92-5. Barcelona, 1993.
6. BASTONS VIVANCO, C.: *Cartas d'ANTONI TRIAS PUJOL a MIGUEL DE UNAMUNO*. Serra d'Or. pp. 35-39, 1984.
7. BARBANY CAIRÓ, J.: *Recerca en Medicina bàsica durant l'Autonomia de Catalunya*. Anals de Medicina. 64, 1348-1365, 1978.
8. ALSINA I BOFILL, J.: *La Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma de 1933*. Acta inaugural del Curs 1983-84 de la Universitat de Barcelona. Extret pp. 41-47, 1983.
9. ROIG I RAVENTÓS, J.: *El problema de l'infant*. Col·lecció «Higiene de Guerra». Biblioteca Higia. Barcelona, 1937.
10. DEXEUS, J. M.: *SANTIAGO DEXEUS FONT y cincuenta años de su Escuela Obstétrico-Ginecológica. (1940-1989)*. Publicat en «50 años de la Escuela Obstétrico-Ginecológica Dexeus». Edit. por Institut Universitari Dexeus, pp. 15-42, 1990.
11. TERRADES, F.: *Cinquanta anys de l'especialitat ginecològica*. Discurs de torn llegit a la sessió inaugural del curs 1946-47 de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. Publicacions de la R. A. de Medicina.
12. GONZÁLEZ NAVARRO, G.: *Historia de la Sociedad Española de Ginecología y Obstetricia (SEGO) 1874-1995*. Editorial Garsi (Masson), Madrid. 1995.